

Lietuvos valstybės kūrėjai iš Vilkaviškio krašto

VILKAVIŠKIO RAJONO SUVALKIJOS (SŪDUVOS) KULTŪROS CENTRAS-MUZIEJUS

Suvalkija nuo seno garsėjo išsilavinusiais, politiškai aktyviais ir patriotiškais žmonėmis. Tai lėmė išskirtinės šio krašto socialinės ir kultūrinės sąlygos. Labiau pasiturintys ir išsilavinę ūkininkai leido vaikus į mokslius, todėl daug Lietuvai nusipelnusių šviesuolių yra kilę būtent iš Suvalkijos.

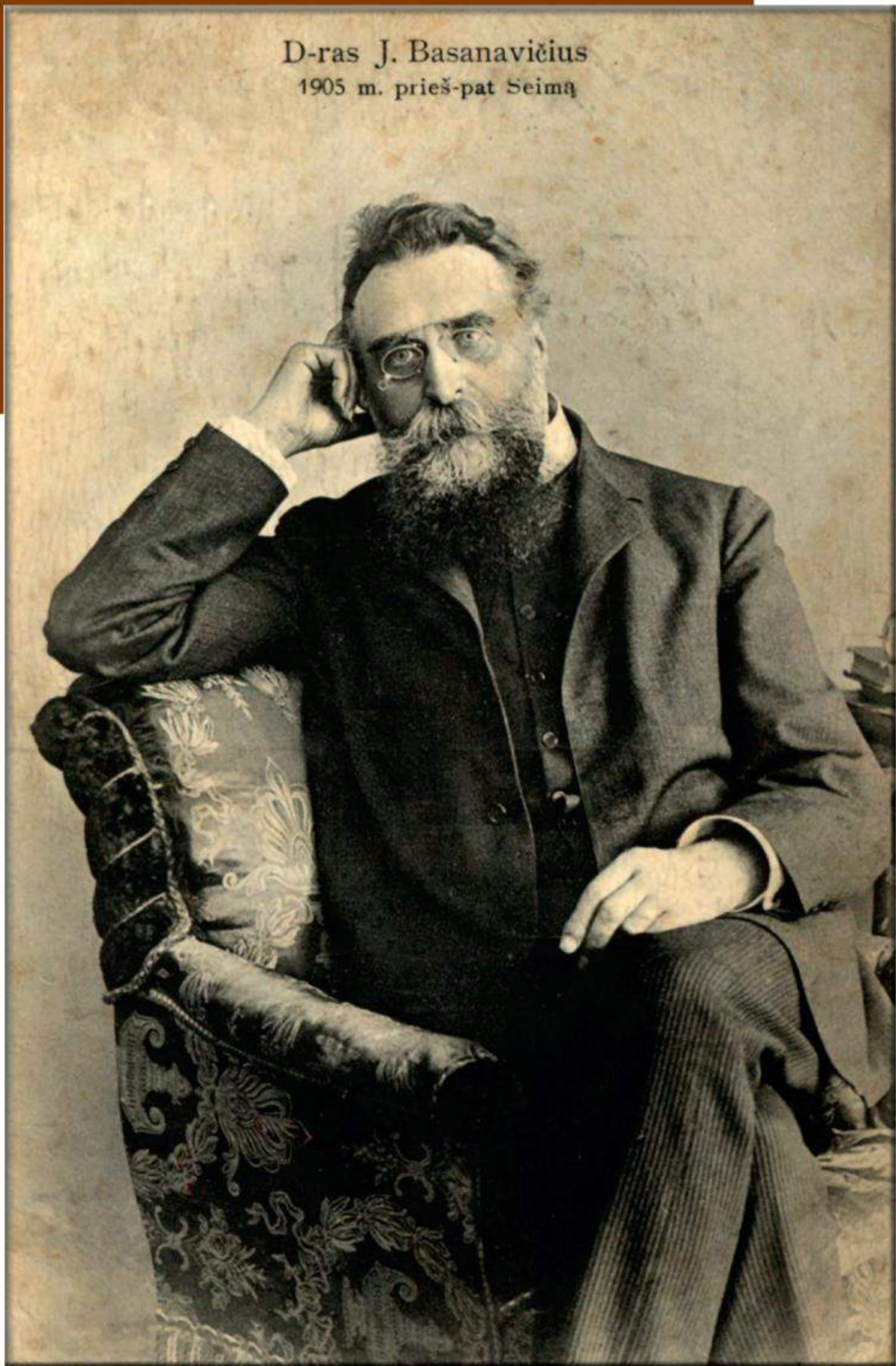
Suvalkija XIX a. II pusėje tapo Lietuvos tautinio atgimimo centru. Krašto gyventojai dalyvavo 1863 m. sukilime, saugojo viltį atgauti Nepriklausomybę. Iš čia yra kilę daugelis Lietuvai nusipelnusių knygnešių: Petras Kriaučiūnas, Petras Mikolainis, Juozas Bagdonas, Jonas Katilius-Berankis, Uršulė Bačinskienė, Antanas Mickevičius ir kiti.

Vilkaviškio apskrities Ožkabalų kaime gimė aušrininkas, nepriklausomos Lietuvos kūrėjas Jonas Basanavičius, Paežerių kaime – vienas iš lietuvių tautinio sąjūdžio ideologų, Lietuvos himno autorius Vincas Kudirka.

Iš Suvalkijos yra kilę net šeši 1918 m. Vasario 16-osios akto signatarai: Saliamonas Banaitis, Jonas Basanavičius, Pranas Dovydaitis, Petras Klimas, Justinas Staugaitis, Jonas Valiokaitis.

Istorinės aplinkybės lėmė, kad po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo Suvalkija nepatyrė Lenkijos ir sovietinės Rusijos kariuomenių invazijos. Krašte nevyko kovos, tačiau daugiau nei 1 000 vyrų prisidėjo prie savanorių ir išėjo ginti Lietuvos Nepriklausomybės.

1919 m. Suvalkijoje pradėjo veikti apskrities valdyba, imta steigti kitas valdžios įstaigas. Daugelis to meto inteligentų, vadovaudamiesi Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos idėjomis, įsijungė į savarakiškos Lietuvos atkūrimo darbą, krašto kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą.

Jonas Basanavičius prieš 1906 m. Seimą. Fotografus nežinomas

Jonas Basanavičius (1851 11 23–1927 02 16) gimė Ožkabalų kaime (Bartninkų vls., Vilkaviškio r.). Pirmieji būsimosios tautos patriarcho mokytojai buvo kaimo daraktoriai, vėliau jis lankė Lukšių pradžios mokyklą. 1866–1873 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje. 1873 m. rudenį įstojo į Maskvos universitetą, studijavo istoriją, filologiją ir mediciną. Per vasaros atostogas rinko tautosaką, domėjosi apylinkių pilikalniais, užrašuose žymėjosi valstiečių ligas, aprašė, kaip jas gydyti. Surinktas liaudies medicinos žinias vėliau panaudojo knygoje „Medžiaga mūsų tautiškai vaistininkystei“, išleistoje 1898 m. JAV. 1874 m. iš lenkų kalbos į lietuvių išvertė veikalą „Abėcėlė arba Elementorius dėl Lietuvos kaimo mergaičių“, Maskvos universitetą baigė 1879 metais.

1880 m. išvyko į Bulgariją, kur buvo paskirtas eliti Lom-Palankos miestelio gydytojo ir ligoninės direktoriaus pareigas. 1882 m. apsigyveno Čekijoje. Čia rašė straipsnius apie Lietuvos praeitį, rinko medžiagą lietuviškam laikraščiui. J. Basanavičiaus redaguotas pirmasis „Aušros“ numeris išėjo 1883 m. kovo mėnesį Ragainėje (Mažoji Lietuva).

1884 m. grįžo į Bulgariją, parašė monografiją apie Bulgarijos sanitarinę būklę. 1891 m. šį darbą išspausdinęs, užsitarnavo rimto mokslininko vardą Bulgarijoje ir Vakarų Europoje. 1892 m. iš Lom-Palankos buvo perkeltas į Varną į paskirtas vyriausiuoju miesto ligoninės Vidaus ligų skyriaus gydytoju.

1905 m. J. Basanavičius grįžo į Lietuvą ir aktyviai įsijungė į šalies kultūrinį ir politinį visuomenės gyvenimą, subūrė tuometinę inteligentiją. 1907 m. įkūrė Lietuvių mokslo draugiją. Kilus sumanymui statyti Lietuvių mokslo ir dailės draugijos namus, 1913 m. su Martynu Yču keliavo į Ameriką rinkti lėšų.

Visuomeninė veikla nekludė J. Basanavičiui dirbti mokslinį darbą istorijos, archeologijos, etnografijos srityse. Dar gyvendamas Bulgarijoje jis sudarė 45 dainų rinkinį „Ožkabalų dainos“ (išspausdinta 1884 m. Tilžėje). 1898 m. sutvarkęs iš aktyvių tautosakos rinkėjų gautas pasakas, Amerikoje išspausdino 1-ąją tautosakos knygų serijos tomą: „Lietuviškos pasakos I. Medegia lietuviškai etnologijai“. 2-asis tomas išleistas 1902 metais. Tai buvo pirmas didelis lietuviškų pasakų rinkinys. J. Basanavičius rinko ir dainas. 1899 m. naują „Ožkabalų dainų“ rinktinę išspausdino „Vienybėje lietuvininkų“, 1902 m. – „Dirvoje“. 1903 m. išleis rinkinį „Iš gyvenimo vėlių bei vėlinių“ – iki šiol svarbi medžiaga lietuvių mitologijai tirti.

Pirmąjį pasaulinį karą ir pokario laikotarpį J. Basanavičius praleido Vilniuje. 1917 m. jis pirmininkavo Lietuvių konferencijai, kuri įširinko Lietuvos Tarybos nariu. 1918 m. vasario 16 d. J. Basanavičius su kitais signatarais pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

J. Basanavičius mirė 1927 m. vasario 16 dieną. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse.

Paminklas Vincui Kudirkai Paežerių kaime. Skulptorius Vladas Pliedūnas, 2004 m. Fotografus Kęstutis Inkarta

Vincas Kudirka (1858 12 31–1899 11 16) gimė Vilkaviškio apskrities Paežerių kaime (dabar Piliškių sen.), pasiturinčio ūkininko šeimoje. 1871 m. baigė Paežerių pradžios mokyklą ir įstojo į Marijampolės gimnaziją. Baigęs šešias klases įstojo į Sėlių kunigų seminariją, joje mokėsi dvejus metus, bet buvo pašalintas dėl pašaukimo stokos. 1879 m. grįžo mokytis į Marijampolės gimnaziją ir 1881 m. ją baigė sidabro medaliu. Gimnazijoje aktyviai dalyvavo įvairiose pramogose, grojo orkestre smuiku, giedėjo bažnytiniam chore. Septintoje klasėje pradėjo leisti satyros ir humoro laikraštėlį „Klamstwo“ (Melas).

Baigęs Marijampolės gimnaziją įstojo į Varšuvos universiteto Istorijos-filologijos fakultetą, po metų perėjo mokytis į Medicinos fakultetą. Studijų metais pragyvenimui užsidirbdavo iš privačių pamokų ir perrašinėdamas dėstytojų paskaitų rankraščius. 1885 m. buvo sumtas ir iš universiteto pašalintas, o 1887 m. priimtas atgal. Mokslus baigė 1889 metais. Vėliau, paviešėjęs Vilkaviškyje, įsikūrė Šakiuose ir pradėjo verstis gydytojo praktika.

Dar mokydamasis Varšuvoje V. Kudirka susivokė, jog eina negeru keliu. Pasijuto esąs lietuvis, ne lenkas. Ypač didelę įtaką jam padarė 1883 m. pasirodžiusi „Aušra“ ir 1888 m. Varšuvoje įsteigta studentų draugija „Lietuva“, kurios veikloje jis aktyviai dalyvavo (dirbo draugijos sekretoriumi). Susirašinėjo su Jonu Basanavičiumi, Maskvoje studijuojančiais studentais lietuviams, organizavo laikraščio „Varpas“ leidimą, kurio pirmasis numeris išėjo 1889 metais.

Apsigyvenęs Šakiuose V. Kudirka tęsė pradėtą darbą: talkino knygnešiams, dažnai lankėsi Plokščiuose pas Petrą Kraučūną, kur rinkdavosi lietuvių šviesuomenę. 1894 m. žiemą Šakiuose į aplankė gydytojai Juozas Bagdonas, Kazys Grinius, Pranas Matulaitis ir patarė skubiai važiuoti gydytis į Pietus. V. Kudirka gydėsi Jaltoje, Kryme. Grįžęs apsigyveno Naumiestyje – pas bičiulį Valerijų Kraševskienę. Nors sveikata blogėjo, literatūrinio darbo nenutraukė. Draugai, surinkę pinigų, išsiuntė jį gydytis prie Adrijos jūros. Laikotarpiais tarp gydymosi gyveno Naumiestyje. Dėl lietuvių puoselėjančios veiklos V. Kudirką persekiojo žandarai, bet jis juos nepaisė ir net būdamas blogos sveikatos nuolat dirbo, didžiausią dėmesį skirdamas „Varpui“.

V. Kudirka iš 40 savo gyvenimo metų 10 metų paskyrė kūrybai. Jo „Varpas“ nuskambėjo visoje Lietuvoje. 1896–1897 m. V. Kudirka parašė satyras „Viršinininkai“, „Lietuvos tilto atsiminimai“, „Cenzūros klausimas“, „Vilka“, išvertė daug užsienio rašytojų kūrinių. 1898 m. išleido poezijos rinkinį „Laisvos valandos“, du dainų rinkinius „Kanklės“.

1898 m. „Varpas“ šeštajame numeryje buvo išspausdinta V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ (kartu su gaidomis), kuri tapo Lietuvos tautiniu himnu.

V. Kudirka mirė 1899 m. lapkričio 16 dieną. 1902 m. spalio 24 d. Naumiėsčio kapinėse buvo pastatytas granitinis paminklas, kuriame pavaizduotas ažuolas nulažtu kapienu. 1934 m. birželio 10 d. Naumiestyje V. Kudirkai atidengtas skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas paminklas, o miestas pavadintas Kudirkos Naumiėsčiu.

Mokytojas Stasys Ankevičius Paežerių kietelėje prieiktoje 1908 m.

Paežerių kaime yra išlikusi Kudirkų šeimos kietelė, kurią atnaujino 1965 m. buvo įsteigtas muziejus, jame įrengta ekspozicija. Dabar kietelė privatizuota, tačiau jos šeiminkai leidžia naudoti ją kultūrinėms reikmėms, lankytis joje ekskursijoms.

Tekstą parengė Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūdovos) kultūros centro-muziejaus vyr. fondų saugotoja Elena Rupeikienė

- Šaltiniai:
1. Nexabitauskas A., Jonas Basanavičius, Vilnius, 1990.
  2. Mūsų Kudirka, sud. Z. Šlieris, Marijampolė: Ramona, 1998.
  3. „Stasys Ankevičius Daktaro V. Kudirkos kietelės-muziejaus saugotojas“, 4. Pliko valanda, Marijampolė, 2004.
  5. Ankevičius S., Varpas aidas iš Paežerių, VJ „Spauda“.

Vinco Kudirkos smuikas. Jau prieštarnas, tiktai, V. Kudirka 1898 m. sukūrė ir pirmą kartą atliko „Tautišką giesmę“. Fotografus nežinomas. VKM 773

